

GERHARD MEIER + Holtak szigete

SVÁJCI ÍRÓK

A sorozat mentora Werner Morlang
Sorozatszerkesztő Hajdú Farkas-Zoltán

A sorozat főtámogatója

schweizer kulturstiftung

prohelvetia

GERHARD MEIER
Holtak szigete

Fordította Bán Zoltán András

A fordítás alapjául szolgáló mű
Gerhard Meier *Toteninsel*
© Zytglogge Verlag Oberhofen, 2008

Grafikus Részegh Botond

ISBN 978-606-8351-11-7

© Bookart Kiadó, 2012
Magyar fordítás © Bán Zoltán András, 2012

„Ez lenne szép,
ilyesmit szeretnék csinálni:
egy könyvet – semmiről”

Gustave Flaubert
(Rónay György fordítása)

„Bindschädler, három-, négy-, ötéves korunkban azokból a képekből, gondolatokból élünk, melyeket életre szóló hozományként kaptunk. Hatvanhárom, -négy, -öt évesen szombatonként a folyó mentén ballagunk, kijelentjük, hogy észak-amerikai, miközben a víz szürkés, narancsos, sárgás árnyalatait indián-színeknek érezzük, rávizionálunk egy kenut, benne az utolsó mohikán, megkoronázva két, három tarka tollal. És a folyó menti tölgyeket szemlélve megértjük, hogy a germánok tisztelték a tölgyeket. És az ember visszatekint a betöltött polgári kötelességek évtizedeire.” Baur itt elakadt, „szóval azokra az évtizedekre, amikor például cipőket készített, fegyvereket, égetett téglákat, cserepeket állított elő, bicikliket, autókat, tévéket, és így tovább, vagy más módon tette magát hasznossá, ügyelve, hogy pontosan betartsa a munkakezdés és munkavégzés időpontjait, mindenekelőtt a munkakezdését. És visszaemlékszik arra, hogy mindezekben az években hogyan próbálta testét és testrészeit tisztán tartani, megóvni a belülről jövő és kívülről érkező szennyeztől, például azoktól, amelyek az utcáról származnak, az esztergapadról, a lekvártól, nem beszélve a lábujjak közti és egyéb testtájak piszkáról. És az Eau de Cologne-ra gondol, amelyet bal tenyerébe öntött, hogy aztán bedörzsölje vele a homlokát,

a tarkóját, a nyakát, az arcát. És eszébe jut az az Eau de Colonge is, amelyet jobb tenyerébe öntött, hogy bedörzsölje vele az arcát, a nyakát, a homlokát. És látja a ruhákat, azt a sok ruhát, amelyet az évek során beszerzett; mindegyiknek a nadrágok szembeötlők, legkivált a nadrágszárak, amelyek nem lehettek se túl hosszúak, se túl szűkek vagy lötyögősek; de még a munkaköpenyeknek is meg kellett felelniük bizonyos kívánalmaknak, például hogy elől feltétlenül két-, és mondjuk, nem három gombosak legyenek, emellett szavatolniuk kellett a könyök szabad mozgathatóságát, és a zsebeket lehetőség szerint hajtókéval kellett ellátni; nem különben a kabátoknak, a gabardint vagy a halszállkamintásoknak; voltaképpen érthető, hogy ilyenkor esernyők (a legújabbak automatikusan nyílnak), kalapok, baszksapkák, és mindenekelőtt cipők is betolakodnak az emlékezetünkbe, főleg cipők, hisz azok szaguk, színük (különösen a gesztenyebarna), alakjuk révén mindig is elbűvölték az embert. És eszébe jutnak a gyengébb nemmel ápolt kapcsolatai, azaz a gyengédebb nem egyetlen, pontosan meghatározható képviselőjével. És az ember elcsodálkozik, hogy az efféle kötelék képes az évtizedekkel is dacolni, amit persze képtelenség lenne saját érdemeire visszavezetni (miközben a *gyöngédebb nem* még viccnek is rossz). És eszébe jutnak a gyerekek, akik ebből a kötelékből származnak, a fiúgyermek például, a két-, három-, négyéves kisfiú, nyár derekán, nyárutón vagy ősszel, ahogy a szétguruló krumpliknak tapsikol, majd kupacot

rákva belőlük a számolást utánozza, vagy megjelenik előtte valamelyik három-, négy-, ötéves kislánya, amint ássa a vadmurkot az amraini helyi vasút mentén, szóval a sínek közül, ahonnan csak barátnői fenyegetésére hajlandó távozni, hogy hívják a rendőrséget”, mondta Baur, és megállt, szemével követve a folyó sodrával szemben, nagyjából a tölgykoronák magasában repülő három sirályt, ahogy leszállnak a vízre, és hagyják sodorni magukat, miközben azon fáradoztak, hogy tekintetüket árellenben tartsák.

„Mindez megmarad bennünk, Bindschädler, nem beszélve az orgazmusokról, melyek úgy koronázzák meg az életet, akár a fejdísz az utolsó mohikánt”, mondta Baur, sarkán hintázva (egy helyben), olyan arckifejezéssel, mint akinek minden érzéke megfeszül.

A messzeségben vagonok csattantak egymáshoz. A folyón sirályok sodródtak. A szél kipufogógázt hozott felénk. Továbbmentünk.

„Éppen kitakarítottuk a virágágyásokat”, mondta Baur, „hogyan utána átforgathassuk a földet, és kihordjuk a komposztot. A fák, legalábbis, amelyeknek még megvoltak a leveleik, vagy a leveleik nagy része, fáklyaként álltak ott, mindenekelőtt természetesen a cseresznyék és a körtefák. Már esteledett. Olykor megreszkettek a cseresznyefák levelei, mintha parancsszóra, hogy aztán, éppoly egységesen engedelmeskedve, egyfajta mozdulatlanságba merevedjenek. Tudod, Bindschädler, én voltaképpen a látás, a szem embere vagyok: a törzsek és az ágak feketék voltak, mindenekelőtt a

cseresznyefák törzsei, így koronáik fáklyákként hatottak fekete tartójukban, és olykor varjak röpködtek fölöttük, vagy körülrajzották őket, míg e madarak feketeségén itt most elidőzni fölösleges pontosítás lenne, hisz a varjak amúgy is feketék. De ha a varjak túl gyakran és a szokásosnál nagyobb számban jelennek meg, kezdem kicsit rosszul érezni magam, megjelenésük olykor valami küszöbön álló szerencsétlenséget jelent, ami persze már a babonával hataros. Szóval miközben a feleségem és én nemrég a kertben dolgoztunk, hangokat hallottunk a ház keleti oldala felől, pedig ilyenkor olyasmi jár az ember fejében, mint egy Chopin-etűd, mert a levelek különös mozgása zongoramuzsikát idézett, ugyan miért is ne Chopint, akinek a zenéjét mintha nagyon is átítatná a lengyel, a galíciai ősz, fekete oszlopokra erősített fáklyákkal, amelyek védőburka olykor – ki tudja, miért – megremeg, hogy aztán újra mozdulatlanul ölelje körül a fényt, amit varjak rajzanak körül. Egyszóval hangok hallatszottak a ház keleti oldala felől, a hang elébe mentünk, hogy rögtön három nővel találjuk magunkat szembe, nők, krizantémmal, ölelésbe szorított, óriási csokrokkal, így aztán keresztanyának tűnt ez a három nő, keresztgyerekekkel a karjukon vagy a karjukban, beágyazva a pasztellszínű krizantémok közé, amely ismét egy művészeti emléket idézett, mégpedig Picasso *Nő kakassal* című képét, egyébként szerintem Picasso legszebb képét, noha az ember nem érzi helyénvalónak a *legszebb* jelzőt, mert a szuperlatívuszok, a patetikus gesztusok rosszul

illenek a képekkel, szövegekkel vagy zenei művekkel való tisztességes foglalkozáshoz”, mondta Baur, ismét olyasfajta arckifejezéssel, mintha neszezésre figyelne. A város fölött sportrepülőgép körözött, landoláskor a közeli repülőtérre ereszkedett. A folyó szemközti partján klasszicistának tűnő homlokzatok a jugendstil vagy napjaink egyszerű stílusjegyeit viselték magukon. „A ruhájuk volt az, ami a három krizantémos nőt a keresztanyáktól megkülönböztette: ketten fekete kabátot viseltek, a harmadik csupán kiskabátot, amolyan lélekmelegítőt. Ráadásul mindhármán nagyon öregek voltak: a nővéreim, név szerint Julia, Gisela, Johanna. Julia viselte a lélekmelegítőt. Üdvözlöttük őket, behívtuk a három nővért a házba, a szülői házba, Juliát és Giselát megkérve, hogy tegyék le a kabátjukat; leültünk az asztalhoz. Gisela és Johanna elmesélték, hogy Zürichben jártak, hogy felkeressék Hans, Benno, Niklaus, Karl és Ludwig sírját, aztán Werdeburgba mentek, Ferdinand (Gisela férje) sírjához, és ma érkeztek Amrainba, hogy Juliával együtt kilátogassanak az amraini temetőbe, ahol az anya frissen beültetett sírjára hangabokrétát ágyaztak, ez némi beavatkozást jelentett az újjáültetésbe, amiért persze elnézésünket kérték. A kövön szereplő évszám alapján megállapították, hogy anya több mint száz éve született, mégpedig Rügen szigetén (ez eszembe jutatta Caspar David Friedrichet, mert nekem Rügen szigete egyet jelent Caspar David Friedrich-el, anyámmal és a virágzó lucernával, noha a lucernában nem vagyok

biztos, mert még sosem voltam Rügen szigetén, tehát virágzó lucernát sem láthattam ott, ami viszont szerintem mégsem elégséges indok arra, hogy kijavítsam az esetleg téves elképzelésemet), ők hárman, Gisela, Julia és Johanna, valamint Benno bátyjuk is ott született, és a temetőben fájdalmas elképedéssel kellett megállapítaniuk, hogy apa sírja besüppedt, és Lináé ugyancsak, aki Philipp, a második legidősebb fivér első felesége volt, és maradványai még mindig ugyanazon a helyen vannak elföldelve, legalábbis ideiglenesen, csak most benőtte a fű, a sírkő hiányzik, virág sincs rajta, és aztán megtekintették az újonnan épített ravatalozót, a csarnokot is, melynek révén a temető voltaképpen elveszítette falusias jellegét, az embernek mindekelőtt a szilfa hiányzik, amely már évszázadok óta árnyékot vet a sírokra, miközben telente a zúzmara agancssá változtatta koronáját, egy olyan lényhez illően, amely arra vár, hogy az örökké szunnyadók felébredjenek, és elkísérje őket oda, ahol nincsenek árnyékok, nincsen tél; miközben az embert ez az egész ama reprodukciókra emlékeztette, melyek régebben a hálószoa falát díszítették és a *Holtak szigetét* ábrázolták, ami nem azt jelenti, hogy ő, Johanna különösebben kedvelte volna ezeket a reprodukciókat, mire Gisela azt mondta, hogy viszont a Ferdinand sírköve csodálatos állapotban őrződött meg, nyoma se látszik a mohának, zuzmónak. Egyiküket ez arra serkentette, hogy bevallja, sajnos már nem tudja, Ferdinand sírján milyen kő áll. Kiderült, fekete márványról van szó, ami érthetővé tet-

te, hogy ellentétben a mészkővel vagy a Jurából származó kövekkel, miért nem tenyészik rajta moha és zuzmó (pláne a simára csiszolt márványon). Ez engem viszont arra készítetett, hogy közbevessem, nekem tetszik a mohából és zuzmóból álló patina, ami aztán erőteljes ellenkezést váltott ki belőlük, és figyelmeztetést egyben, hogy még egyszer le kellene takarítanunk anya sírkövét.

Bindschädler, Amrain sírmezején néhány rokonunk is el van temetve, Bergerék például, akik közül az egyik egész életét arra áldozta, hogy visszakapjon valamilyen angliai örökséget, tehát csak mellékállásban volt vasúti munkás és kisparaszt. Ugyancsak itt fekszik az unokabátyám, Albert Baur, foglalkozására nézve órás, egész életében órásmester, rövid, merev lábai voltak, ezért speciális biciklivel járt, többnyire csikkel a szájszögletében, némi kópés fénnel a tekintetében, első és egyetlen látogatásomkor megmutatta nekem a műhelyét, amely egy nagy padlószobában volt berendezve, és amelynek falain számtalan óra ketyegett. Albert akkor halt meg, amikor hullani kezdtek a vadgesztenyék. Később, miután a felesége is elhunyt, egy prédikátor vette át az ingatlant, eltávolította a bejárat fölötti cégtáblát, azt a zománcozott táblát, amelyen kerek perec írva állt, hogy *Albert Baur órásmester*; átfestette a házat, átmázoltatta ezzel együtt a feliratot is, amely a déli homlokzaton pompázott nagybetűkkel, és ugyancsak azt közölte, hogy *Albert Baur órásmester*, de ezt csak pár ember olvashatta, például az a néhány templomjáró, aki hazafelé

menet a templomba vezető utcácskát használta, vagy azok a szomszédok, akik őt, Albert Baur órás mestert egyébként is ismerték. Jelenleg a nyílt térrel szembeni déli homlokzat szürkés árnyalatú festékkel van bemázolva, takaros és felirat nélküli”, mondta Baur, menet közben egy bokor levele felé nyúlt, letépte, hogy az érintett ág hevesen visszacsapódjon, miközben a levél Baur kezében saját szára körül pörgött, hol jobbra, hol meg balra.

„Az idősebbik nővéremet”, mondta Baur, „Giselát, el sem tudnám képzelni anélkül, hogy ezzel egyidejűleg eszembe ne jusson a férje, Ferdinand, aki, mikor meglátogattak Amrainban, a ház mögé lépett és megpillantva a cseresznyefát azt mondta, hogy: »Én már nem hagyom ilyen magasra nőni a cseresznyefáimat. Lefűrészelem a tetejüket. Már nem kedvelem az ilyen magas cseresznyefákat.« Egyébként, Bindschädler, ez a cseresznyefa még ma is ott áll. Olykor levágom az elhalt ágait, hogy megakadályozzam gyors kiszáradását. A törzs kérge erősen töredezett, de azért egy harkály rendszeresen kipróbálja rajta a csőrét, felülről lefelé ugrálva végigkopogtatja a kérget, miközben folyton odafülemel, s teszi ezt olyan heves kopácsolással, hogy az ember már-már aggódni kezd, netán megsérül az a madárnyi agya. Bindschädler, ha olykor ránézek a cseresznyefára, megesisik, hogy hallom, amint Ferdinánd sógor megszólal: »Én már nem hagyom ilyen magasra nőni a cseresznyefáimat. Lefűrészelem a tetejüket. Már nem kedvelem az ilyen magas cseresznyefákat.« És e hang valószí-

núleg már abból a birodalomból jön, ahol nincsenek árnyékok, és nincsen tél (Johanna után szabadon).

Teáztunk, a feleségem, én és a három nővérem (akik csokraikat egy pad alá helyezték). Az ember ilyenkor azt mondja magában, hogy ez amúgy is a halottak ideje, de szigorúan véve a november elseje és másodika lenne ez, amikor különösen sokat gondolunk a halottakra, felkeressük a temetőket, azaz a sírjukat, feldíszítjük azokat, sőt még egy tálkányi rizst is odateszünk, olykor meg csak valami tésztaféleséget, sok helyen gyertyákat állítanak, vagy a nők odaülnek a sírokhoz. Gisela azt mondta, még mindig aggódik, hogy Bennónak annál a falnál némileg sarokba szorítva kell feküdnie. Az új temető akkoriban még nem készült el, a régiben az utolsó halottakat meglehetősen szorosan egymás mellé kellett helyezni. Ez felidézi Benno bátyám képét bennem, felravatalozva az említett temetőben, aztán látom fiatalemberként, ahogy a fényképekről ismerem, ünnepi jelvényekkel teletűzdelt tornászszalaggal a mellén. Aztán előbukkant egy tornászdiploma, hónapokkal ezelőtt a lomtalanításkor került véletlenül elő, amit majdnem a születésem előtti évben tornázhattott ki Benno magának, és azóta a családi házunkban hányódik, ahol én, ahogy mondani szokták, egy évre rá elkezdtem szuszogni, üvölteni, székelni, inni (egyébként az anyatejen a jegyző egyik lányával, egy amraini kislánnyal osztozva)”, mondta Baur. Megcsikordultak egy autó kerekei. Egy hátráló autó megállt. A csikorgó kerekű

sofőrje bal keze mutatóujjával balsó halántékát dörzsölgette. Benzinszag terjengett. „Miért, Bindschädler, miért jelentkezik öregkorunkban ez a kényszeres szükség, hogy visszatekintsünk a múltba, hogy a tegnap világában éljünk, miért kell mindig megragadnunk azokat a szálakat, amelyek valakit összekötnék a szétfoslóval, az elmúlóval, a visszahozhatatlannal, azzal, ami valahol egyszer nyilván felbomlott, de amely mégis jelen van és nem eltakarítható? Ami egyszer csak velünk együtt a földre kerül, ahol felbomlik, elillan, vagy velünk együtt beleköltözik az ásványiba, az anyagiba, hogy azután a virágokban – például a liliomokban, az krizantémokban, a hóvirágokban, a nefelejcsben – megint jelenlévővé válják felettünk, szerteáradó illatukban (amennyiben kedvük tartja illatozni)”, mondta Baur. A kopaszodó fák között jól kivehető volt a nyugodtan csordogáló Aare, amelynek felszíne nemcsak a part, de az ég színárnyalataival is gazdagodott.

„A művirágok”, mondta Baur, „a sírjainkon mind gyakrabban feltűnő művirágok, nem azt jelzik-e, hogy egyre kevésbé visszük magunkkal a sírba azt, ami szétfosló, elmúló, visszahozhatatlan, amely idővel beleköltözik a fölöttünk nyíló liliomokba, a nefelejcsbe, a hóvirágokba, és aztán e virágok szerteárasztják mindezt illatukkal (feltéve, ha kedvük tartja illatozni). Mire aztán ez az illat a hátramaradottakban megint kiválthatja ezt a kényszeres szükségletet, hogy visszatekintsenek a múltba, hogy együtt éljenek a tegnappal. Így megy ez körbe-karikába, Bindschädler.

Persze a művirágokban már eleve van egyfajta különlegesség, amellyel képesek egy új korszak beálltát jelezni, ama korszakét, amely suta-fájdalmas módon megpróbál vetekedni a természettel, azzal, hogy ellenlábas-termékei csúfolódva többszörösen is túléljük az igazi termékeket, például ahogy a müliliomok túléljük a *hétköznapi* liliomokat.” Baur egy gesztenyelevél után nyúlt. „Így aztán a művirágokhoz tapad valami fájdalmas érzés, ahogy a meghatóan sutát jelentik, ami a tákolmányok ismertetőjele, különösen érezhető ez a művirágokból készült csokrokban”, mondta Baur, bal kézfejjével közben végigsimította a Gösser utcán álló hirdetőoszlopot, melyen ez állt: PATRIA / AZ ÖN BIZTONSÁGA / 99 ÉVE PATRIA / AZ ÖN TELJES KÖRŰ BIZTONSÁGÁÉRT.

„Bindschädler, néhanapján átmegyek a falun, hogy a másik végén kenyeret vásároljak reggelenként, mégpedig abban a pékségben, amelyben iskolatársnőm, Linda töltötte gyermekkorát. Az ingatlan még most is Linda tulajdona, noha ő már régen nem Amrainban él. Linda apja ugyancsak művészi tornász volt, ráadásul mester, koszorús tornász. Azt hiszem, kettős tornaszalag övezte mellkasát a tornászegylet ünnepi felvonulásain.

Ha olykor Linda házához közeledek, Bindschädler, megkérdem magamban: »Vajon a pék, Linda apja tényleg ezen az ajtón lépett-e be, olykor babérkoszorúval ékesen, a mellét övező kettős tornaszalaggal?« Mert ha a pék kivonult a tornászegylet ünnepségére, akkor ezen az ajtón kellett

átmennie, és át kellett lépkednie ezen a teraszon, melynek repedései éppoly öregek, mint az ősőreg terasz. Hogy aztán szemeivel átölelje a péksége két ablakát beárnyékoló, öreg lila akáccal benőtt lugast, azét a pékségét, amelyben Linda és én nagyjából negyvenöt évvel ezelőtt elbúcsúztunk egymástól, hogy az iskolába járás után megtanuljunk félni. Bindschädler, még ma is érzem Linda könnytől nedves arcát. Iskolaidőben nem merészeltem belépni ebbe az üzletbe, mert féltem, hogy a pék gyanít valamit szerelmünkről.

Némelykor, Bindschädler, ha betérek ebbe az üzletbe, amely most legalább kétszer akkora, mint Linda idejében volt, megtörténhet, hogy egy ideig csak ácsorgok, például ha a szomszédos szíjgyártó jön kenyérért és borért, és mivel rosszul lát, maréknyi aprópénzt szór a pultra, aztán még egyet és még egyet, miközben pipáját szívja, amelyen végigcsorog a nyál, és olykor összegyűlik a pipa feje alatt, ott lóg egy ideig, aztán lassan elválnak, és lecsöppen, hangtalanul természetesen, pedig a becsapódásoknak tompa, ám valóságos zajt kellene ütniük azon a padlón, amelyen a gyerek Linda lépkedett, és amelyen olykor-olykor bizonyára ott lépeget még ma is. Én meg ránézek a ház folyosójára vezető ajtóra, mögötte az a szoba nyílik, amely átjáróként szolgál a sütödéhez.

Régebben a nehéz függönyökön át vöröses fény derengett ebben a helyiségben, amely feltehetően egy vörös lámpa-ernyőről tükröződött. Ha ezt a fényt magam előtt látom, Bindschädler, akkor mindig havazik – halkan (mintha vol-

na hangos hóhullás), és küszöbön a karácsony, és tenyérnyi hó ül a glicíniák ágain.

A ház folyosójára nyíló ajtó túlsó oldalán volt az helyiség, amely Linda gyermekkorában esténként lakószobának szolgált, szóval ez az ajtó nyilván még a régi, rosszul csukódó kilincsel, amelynek tartócsappantyúi (biztos nem ez a helyes kifejezés) azóta jó centiméternyit lekoptak.

Egyszer meg a pékék kislánya a kilincsen lógva a folyosón keresztül berepült az üzletbe, aztán meg a... hadd, ne folytassam.

Átellenben, a főutca másik oldalán van a hentesüzlet, amely azóta több mészáros kezén ment át, de még pár évvel ezelőtt is megvolt a csodálatos, márványból készült hentesasztal, arannyal díszítve, legalábbis az évszám (1904) be volt aranyozva, és ebben az üzletben is változatlan maradt néhány dolog, például az ajtók, a kirakat (amely előtt néhányszor már havazott azóta), a nyersfa mennyezet (fehérre mázolva), néhány húskampó. Az itteni pékek és a mészárosok akkoriban nemigen kedvelhették egymást, mert emlékszem, Linda azt mesélte az iskolában, hogy egérfarkat találtak a szemközti hentesboltból származó kolbászban, valódi egérfarkat”, mondta Baur, megpörgetve a gesztenyefalevelet ujjai között, amitől az vergődő tyúkhöz lett hasonlatos, az egész úgy festett, mint egy kép: *Férfi tyúkkal*.

„Ha az ember a pékséghez közeledik (legalábbis én), az ingatlan keleti oldalával találja magát szemben. Régebben ez nem így volt, mert ott egy parasztház állt, amelyet

időközben lebontottak. Így most Linda házának északi oldala csupasz, de a lebontott ház körvonalai még látszanak, úgyhogy az ember alkothat még némi képet az egykori ház magasságáról, mélységéről, színeiről vagy a szobák faburkolatáról, valamint a szegélylécekről, nem beszélve a csövek rozsdás nyomairól. Az embert ez *Malte Laurids Brigge feljegyzéseire* emlékezteti, amelyben egy ehhez hasonló fal leírása olvasható”, mondta Baur, elengedve a gesztenyelevelet, amely egy nyerges vontató felé repült, miközben Baur elhaladt a nehéz teherautó mögött felgyülemlő kocsisor mellett.

„Egyik reggelen, Bindschädler, elhatároztam, hogy elmegyek kenyérért, és már előre örültem, hogy átszelve Amraint, benézhetek a kovácsműhelybe, amelynek eredeti tulajdonosa a helyi vasút kerekei alá került, különben ugyancsak művészi tornász volt, a főtornász Amrainban, kettős tornaszalag ékesítette a mellkasát a különféle tornászünnepségeken, és (ellentétben a pékkel) kecses volt, ám, amint az egy kovácshoz illik, felettébb izmos testalkatú – szóval amikor elhatároztam, hogy elmegyek kenyérért, meghallottam, hogy a konyhában dongólégy zümmög, kicsit tompábban a szokásosnál, de így is épp elég idegesítően. Kinyitottam az ajtót, felkapcsoltam a villanyt a tornácon. Akaratlanul is Dámaso Alonso dongójára kellett gondolnom, amiről pár napja megírtam Amanshausernek: Alonso megölte a legyet, hogy befejezhesse a versét, ami aztán utólag arra készítette, hogy írjon egy verset a dongó

haláláról. Ugyanis korábban Amanshauser írt nekem egy hosszú, áttetsző, halványzöld szárnyú, aranyló gombszemű dongóról, hogy az reszkető csápokkal éppen a szeme előtt iszik, ősszel beköltözik a szobájába, egész télen át ott maradt, de annyira legyengült, hogy Amanshauser szentül meg van győződve, nem húzza ki tavaszig.

Bindschädler, a dongó tehát kirepül a tornácra, neki az ablaknak. Ott vergődik az üvegen. Jön egy pók, kis pók, a felső ablakkeret felől. A pók és a légy egymásnak esnek, röviden, hevesen. A pók visszavonul, de előtte körülfonja a legyet. A dongó vergődik, már amennyire még képes. A fény belép a jelenetbe, felhők, levelek. A dongó egyre jobban belegabalyodik a fonálba. Aztán mégis kiszabadítja magát! Zuhan néhány centimétert. Fennakad. Máris ott a pók. Körbetekeri a dongót. Megint elinal. Levelek táncolnak a tájban, a levegőben, vibrálnak az ágakon. A hegyoldalban fölfénylenek a cseresznyefák. Távolabb, lent körtefák. A hegyoldal *elzöldül* helyenként. A dongó vergődik és verg... elszabadul! Átrepül a másik ablakhoz. Fennakad. Újabb pók... (ezúttal valamivel nagyobb). Vergődés és verg... A pók kitér. Hátulról megy a légyre. Beleharap! A dongó megremeg. A rángások alábbhagynak. A pók visszahúzódik. A dongó holtan lóg a térben. – A helyszínt itt-ott fénycsóvák világítják meg. Felragyog három, négy, öt körtefa, fluoreszkálnak. Aztán néhány szilvafa. Egy cseresznyefa. A Jura fölött, mégpedig vele párhuzamosan felhők úsznak a nyugati szélben.”

AZ ARÁNYÉRZÉK MESTERE

Pár futam Gerhard Meier értelmezéséhez

A mai magyar olvasó, ha a német nyelvű svájci irodalomról hall, elsőként (és utolsóként egyben?) Friedrich Dürrenmatt és – talán némi töprengés után – Max Frisch nevét említi, a műveltebbeknek esetleg eszükbe juthat Robert Walser, az idősebbek pedig Gottfried Kellert fogják megnevezni, bár ez is kétséges, mert az utóbbi húsz-harminc évből nem tudok egyetlen olyan irodalmárról sem, aki felidézte volna a nálam a „svájci Goethe” titulust elnyert író, a 19. század egyik legnagyobb regénye, a *Zöld Henrik* alkotója alakját. Vagyis e téren ismereteink bűnösen hiányosak. És bevallom, korábban magam sem ismertem Gerhard Meier nevét, de mentségem lehet, hogy még a német irodalmi világban is csak a 2008-ban bekövetkezett halálakor megjelent nekrológok próbáltak mélyebben számot vetni jelentőségével és a távozása okozta hiánnyal. Persze nem vitás, hogy maga Meier is mindent megtett elismertsége megnehezítésére; tökéletes visszavonultságban élt szülőfalujában, a svájci Niederbippben; nem tündökölt felolvasásokon, nem szólt hozzá a világ égető kérdéseihez,

nem nyüzsgött szakadatlanul az irodalmi iparban, pedig utóbbi még az olyan bölényektől sem állt távol, mint a hivatásos embergyűlölő Thomas Bernhard.

Meier nem volt született irodalmár, és élete folyása ugyancsak ezt az érzést erősíti meg. 1917-ben született a már említett faluban, eredetileg építésznek készült, de végül csak technikumba járt Burgdorfban. Ám ezt az iskoláját sem fejezte be, és 1938-ban beállt a niederbippi lámpagyárba tervezőnek, és bár időközben néhány verseskötetet megjelentetett, csak 1971-ben döntött úgy, hogy feladja állását és teljes egészében az írásnak szenteli életét. 1979 és 1990 között keletkezett főműve, az „Amraini tetralógia”, ennek első kötete a *Holtak szigete*. Noha sok jelentős német irodalmi díjat nyert, a nagyközönségnek feltehetően túl rágósnak bizonyultak regényei, Meier mindig is az írók írója maradt: rajongói és értelmezői közt elsőként Peter Handke nevét kell megemlíteni.

Ellentétben a ma divatos, már a roppant terjedelmükkel is hivatkozott világregényekkel, Meier meglehetősen rövid könyveket írt, ám ez mégsem könnyíti meg befogadásukat. A nyelv szövete ugyanis olyan sűrű, az összefüggések rendszere olyan kényszerítő, szinte bénító erejű, hogy a regények inkább hosszabb költeményeknek hatnak; a rendkívüli írói koncentráltóság nem mindennapi koncentrációt követel az olvasótól. És a hagyományos értelemben vett cselekményről sem beszélhetünk, a *Holtak szigete* például nem más, mint amolyan beszélgető-regény: két férfi, akik, mint las-

san kiderül, a világháborúban, katonaként ismerték meg egymást, Baur és Bindschädler (keresztnevük homályban marad) elindul 1977. november 11-én, azaz Márton napján a szokásos szombati sétájára a svájci Oltenben, az Aare folyó partján. Szinte végig Baur viszi a szót, felidézi emlékeit szülőfalujáról, a képzeletbeli (de nyilván az író szülőfalujáról mintázott) Amrainról, de ezek az emlékek persze a mindennapi életben megszokott módon tolulnak elő, azaz nem „művésziesen” rendezetten és megformáltan, hanem mintegy véletlenszerűen, sok ugrással, kihagyással, kiegészítésre váró lyukakkal az elbeszélésben – az utóbbi részben a megszólított fél, a barát Bindschädler dolga lesz. Baur asszociatív, sok hiátussal dolgozó, olykor egyenesen rögtönzöttnek ható elbeszélői modora a regény elbeszélői modora egyben. Handke szerint itt egyfajta képugrásokról van szó; a mesélés során a múltból származó képek ugranak elő és ugranak közbe, behatolnak a már felidézett képek közé, és a felbukkanó képek sem rés nélkül és logikus rendben kapcsolódnak egymáshoz, hanem ugrásszerűen. Kép képet szül. Ám bizonyos kitüntetett elemek, motívumok folytonos ismétlődése, a monomániás makacssággal előbukkanó néhány alapkép vagy vezérmotívum révén a regény végére azonban mégis összeáll a teljes kép, de olyan kép ez, amely szükségképpen csak átmeneti, hiányos, és ezért újabb képeket teremthet. A reggel kezdődő és alkonyatkor záruló regény látszólag teljesen zárt, de valójában mégis nyitott, az elbeszélés fonala bármikor újra felvehető és továbbbővízhető,

így nyílik lehetőség egy tetralógia megalkotására. A néhány témát szüntelenül, rögtönzésszerűen variáló elbeszélés zenei gondolkodást sugall (mely meglepően közel áll a jazz módszeréhez!), és ekkor aligha véletlenszerűek Meier zenei idézetei, a *Holtak szigetében* Bartók *Concerto* című műve jelenti az egyik alapelemet. De ez is képszerű: Baur Bartók művét egy platános ligethez hasonlítja, ahol a fák táncot lejtenek, ráadásul ide kapcsolja még a híres teniszjelenetet is Michelangelo Antonioni *Nagyítás* című filmjéből.

A *Holtak szigete* Arnold Böcklin híres festménye, a *Concerto* Bartók egyik reprezentatív zenekari műve, Antonioni filmje – látjuk, Gerhard Meier igazán nem fukarkodik a műveltséganyaggal. Hogy Gottfried Keller *Zöld Henrikjének* Meretlein nevű mellékalakja adja a regény egyik vezérmotívumát, az természetesen nem meglepő egy svájci regényben. Ám újabb csavar és írói ravaszság, és megint a képek túlzott hatalmát mutatja, hogy a Meretlein nevű kislány Keller regényében egy festményen jelenik meg. Mert Meier hivatkozásainak legnagyobb része nem zenei, hanem képzőművészeti; a híresek mellett (Canaletto, Picasso, Salvador Dalí, Giorgio de Chirico) felidézi az alig ismerteket is, mégpedig a svájci festészet ritkán emlegetett nagyjait, Albert Ankert, Max Gublert. De Baur, a regény egyik főhőse maga is „festő”, bár csak „a lélek falán” függenek a képei, többek közt az a képzeletbeli festmény, amely a regény egyik kezdő jelenetét örökíti meg, amikor három nővére, karjukban hatalmas csokor krizantémmal meglátogatja Baurt Amrainban. Ez a

kép, melyhez továbbiak is kapcsolódnak a „lélek falán” éppoly elevenek és hathatósak, mint a valóságban létező műalkotások. Azaz Meier a valóságos műveltséganyag mellé egy fiktitvet, egy alternatívát is teremt.

Kis túlzással azt mondhatnám, hogy a halottak világa ugyancsak alternatív világ az élőké mellett. Meier regényvilágában a holtak is élnek, egyikükről például elhangzik, hogy nyilván „fázik a temetőben”. Nincs ebben semmi pervertált morbiditás; Meier hőseinek emlékezetében a halottak tettei elevenen élnek, a világ csak velük együtt alkot teljes egységet, a sírjaik fölött fújó szél ezért lesz nála „világ-szél”, és a „lélek nyugati falára függesztve” ezért jelenhet meg a *Csontokkal borított mező* elnevezésű festmény, míg vele szemben, a képzeletbeli keleti falon, a *Három nő, krizantémmal* című fikatív kép lóg. A halottak nemcsak a szűken vett család, hanem a történelem halottai is, Sztálingrád hullái, Borogyino tömegsírgjainak lakói. Az élők csak a holtakkal, a holtak révén lesznek valóban elevenné. Meier gondolkodásában minden mindennel összefügg. A halála után egyre nagyobb hatású Sebald, a kiváló német író Robert Walserről írott szavai juthatnak eszünkbe: „Azóta lassan megtanultam megérteni, hogy időközön és tereken át hogyan függ össze minden egymással, a porosz író, Kleist élete egy svájci prózaíróéval, a Wannsee-nál eldördült pisztolylövés visszhangja a Herisauban lévő elmeegógyintézet ablakából vetett pillantással, Walser sétái a magam gyalogtúráival, a születés évszámai a halál évszámaival, a

boldogság a boldogtalansággal, a természet története iparunk történetével, a haza a száműzetéssel.” Meier aprócska falujából, Amrainból – mint egykor a részben mitologikus Delphoiból – így lesz a világ köldöke.

Gerhard Meier hatalmas dimenziókat átfogó művészetében nincs semmi akaratos, tolakodó vagy erőszakolt elem. Karcsú könyvei az arányérzék remekei; alapelve: kevés szóval a lehető legtöbbet. Lassú, voltaképpen roppant körülményes, olykor furcsán emelkedett (de ezt bizonyos iróniával fűszerező) elbeszélői modora (ebben Adalbert Stifter tanítványa, akinek főműve, a Meier regényében is többször felidézett *Nyárutó* szerencsére már magyar nyelven is rendelkezésre áll Adamik Lajos nagyszerű fordításában) távol áll bármiféle modorosságtól. Mélyen jellemző, hogyha nem egyenes beszédben szól (azaz nem mondjuk Baur hangját vagy Bindschädler egyértelmű kommentárjait idézi fel), akkor szinte mindig a német általános alany, a „man” hangját szólaltatja meg, vagyis kerüli a nyílt elbeszélői színvallást. Ez – és a sok passzív, valamint a nyelvi lebegést, a bizonytalanságot ismét csak biztosító kötőmódos szerkezet – persze többnyire megoldhatatlan feladatot jelentett a fordító számára. Nem tagadom, hogy sok minden veszendőbe mehetett a magyaráításkor. De abban bízom, hogy még ebben az alakjában is képes hatni Meier teljesen egyedülálló, a sok zajjal zakatoló korunkban meghökkenően csendes művészete.

Bán Zoltán András

TARTALOM

Holtak szigete	7
Az arányérzék mestere (<i>Bán Zoltán András</i>)	121

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MEIER, GERHARD

Holtak szigete / Gerhard Meier ; fordította: Bán Zoltán András.

- Miercurea Ciuc : Bookart, 2012

ISBN 978-606-8351-11-7

I. Bán, Zoltán András (trad.)

821.112.2-31=511.141

A kiadásért felel a Bookart Kiadó igazgatója
Megjelent 8 ív terjedelemben Jenson betűtípussal szedve
90 g-os Munken Print Cream papíron
Szerkesztették Hajdú Farkas-Zoltán és Vida Gábor
Korrektor Szatmári Cecília
Tördelő Hajdú Krisztina
Műszaki vezető Császár Csilla
Készült a csíkszeredai Alutus Rt. nyomdájában
Felelős vezető Hajdú Áron igazgató